

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

PRALATURY W KAPITULE KATEDRALNEJ PŁOCKIEJ DO KOŃCA XVI W.

Już w okresie prowadzenia przez duchowieństwo skupiające się w kapitułach życia wspólnego („vita communis”) zaistniał podział członków tych kolegiów na prałatów i kanoników. Pozostawało to w ścisłym związku z pojawieniem się w kapitułach różnych godności i urzędów. Do prałatów („praelati”) zaliczano tych, którzy piastując pewne urzędy uczestniczyli w jurysdykcji zakresu zewnętrznego i posiadali płynące stąd pierwszeństwo. Kanonikami zaś („canonici”) nazywano tych, którzy nie byli wyposażeni we wspomnianą władzę¹. Z czasem do grona prałatów zaczęto zaliczać i tych członków kolegiów kapitułnych, którzy nie pełnili już de facto obowiązków związanych z wykonywaniem jurysdykcji lecz zachowali jedynie tytuły dawnych urzędów kapitułnych oraz prawo pierwszeństwa przed pozostałymi członkami².

Analiza źródeł odnoszących się do średniowiecznych kapituł w Polsce wykazuje, że od samego początku ich istnienia występowali tutaj obok kanoników także prałaci³. Tych ostatnich określano w kapitułach

¹ Zob. P. Hinschius, *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland*, t. 2, Berlin 1878, s. 111—112; Termin „praeliati” oznaczał stojących na czele kapituły i występował już w tym znaczeniu w regule akwizgrańskiej. W późnym średniowieczu nazwa ta obejmowała już wszystkie urzędy w kapitule. Zob. S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 1912, s. 81—82; P. Torquebiau, *Chapitres de chanoines*. W: *Dictionnaire de droit canonique*, t. 3, Paris 1942, s. 545—548; Por. P. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, t. 1—2, Milano 1963, s. 144—145.

² Zob. S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój...*, s. 82—84.

³ Tamże.

polskich mianem „*canonici maiores*” lub „*praebendarii maiores*”, zaś na oznaczenie kanoników używano terminu „*canonici corporales*” lub „*canonici simplices*”. Niekiedy jednak polskie źródła z XII w. a nawet późniejsze nazywają godnością kapitulne „*personae*” lub „*personatus*”⁴. W kapitułach polskich znani byli następujący prałaci: proboszcz (prepozyt), dziekan, archidiacon, kantor, scholastyk, kustosz i niekiedy kanclerz.

Jakkolwiek pierwsze wzmianki o prałatach kapituły katedralnej płockiej pochodzą dopiero z połowy XII w., to jednak należy sądzić, iż podział członków tego kolegium na prałatów i kanoników istniał od samego momentu sekularyzacji zakonnej kapituły benedyktyńskiej, tj. na przełomie XI i XII stulecia.

Gdy chodzi o prałatury powstałe pierwotnie w kapitule płockiej złożonej najprawdopodobniej z 12 członków⁵, to na podstawie późniejszych przekazów źródłowych można przyjąć za pewne istnienie tu od początku prepozytury jako pierwszej godności kapitulnej. Poza tym z dużym prawdopodobieństwem wolno mniemać, iż obok prepozytury,

⁴ Obydwa te terminy spotykamy niekiedy w XIII w. w odniesieniu do prałatów w kapitule płockiej. Zob. np. Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka (1065—1495), t. I (wyd. S. M. Szacherska), Warszawa 1975, n. 5, s. 10 (r. 1207); Archiwum Diecezjalne w Płocku (odtąd: ADP), Statuta Cap. Ploc. 1437—1528, k. 38 v.; Zob. także S. Zachorowski, Rozwój i ustrój..., m. cyt.; W, Abraham, Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII, Poznań 1962, s. 184.

⁵ Na rzecz hipotezy o 12-to osobowym pierwotnym składzie kapituły przemawiają następujące momenty. Istnieje przekaz źródłowy z 1237 r. informujący o zatrzymaniu przez płocki kościół katedralny — przy nowej lokalizacji Płocka — dwunastu tabernaczy czyli karczm na terenie miasta: „*Exceptis tabernis duodecim, quas ecclesia pacifice possidebit*”. — Piotr biskup płocki potwierdza lokalizację nowego miasta w Płocku (1237 r.), Zbiór dokumentów..., n. 9, s. 15. Wspomniane w takście karczmy należały do prebend kanonickich w kapitule płockiej, na co wskazuje dyplom legata Opizona z 1254 r. (przeznaczone dla klasztoru czerwińskiego kanoników regularnych), potwierdzający fakt posiadania m. in. przez opata czerwińskiego „...*et specialiter probendam Plocensis ecclesie maioris thaberna*...” — Zbiór dokumentów... n. 16, s. 23; Poza tym należy uwzględnić tutaj także dokument z 1299 r., przez który książę mazowiecki i czerwski Bolesław II przeprowadza wykup owych dwunastu karczm z rąk biskupa płockiego i kapituły za 60 grzywien srebra płatnych rocznie przez m. Plock w określonych terminach: „...*conditionem et statum civitatis nostre Plocensis cupientes summopere in melius reformari, mediante et interveniente venerabili in Christo patre domino Andrea Poznaniensi episcopo rogato per nos ad hoc specialiter, venerabili patri domino Johanni Plocensi episcopo et ecclesie sue pro tabernis seu iure tabernarum, quas vel quod habet ecclesia Plocensis in ipsa civitate Plocensi, damus, conferimus et assignamus sexaginta marcas argenti usualis*...” — Tamże, n. 18, s. 25; Z innego dokumentu, pochodzącego z 1322 r. dowiadujemy się, że Wańko płocki drogą zamiany uzyskał — za zgodą biskupa Floriana i kapituły płockiej — zniesienie czynszu „...*sexaginta marcarum usualis pecunie, qui de Plocensi civitate ad usum duodecim canonicorum ut pro luminibus prefate ecclesie Plocensis preveniebat annuatim*...” — Tamże, n. 20, s. 28—29; Zob. T. Lalik, Początki kapituły wiślickiej na tle kształtowania się kolegiat polskich w XII wieku. W: Odkrycia w Wiślicy, Warszawa 1963, s. 170—171. Zob. także S. Trawkowski, Taberny płockie na przełomie XI i XII wieku, „Przegląd Historyczny” 53 (1962) 740.

od początku istniały w kapitule: kustodia i scholasteria, jakkolwiek pierwsze o nich wzmianki w źródłach pochodzą dopiero z 1148 r., jak również — być może — dziekania, archidiakonia i kantoria, wspomniane dopiero w r. 1207⁶. Kancelerstwo natomiast, odnotowano po raz pierwszy przez źródła w 1322 r. jest — podobnie jak w innych kapitułach — godnością znacznie późniejszą w stosunku do poprzednich. Do prałatur pochodzenia późniejszego należy nadto zaliczyć archidiakonię dobrzyńską oraz prałaturę archidiakona pułtuskiego⁷.

Trudno zdecydowanie ustalić, czy na początku swego istnienia kapituła liczyła 6 czy tylko 3 prałatury. Mając jednak na uwadze reorganizację kolegium kapitulnego dokonaną z okazji konsekracji katedry w r. 1144 przez biskupa Aleksandra z Malonne wypada raczej przyjąć, iż dopiero wówczas w kapitule znalazły się trzy nowe prałatury. Przy takim więc założeniu kapituła obejmowałaby pierwotnie prepozyturę, scholasterię i kustodię, zaś w połowie XII stulecia ubogacona zostałaby dziekanią archidiakonią i kantorią. W połowie więc XII stulecia kapituła składałaby się z 6 godności: prepozytury, scholasterii, kustodii, dziekanii, archidiakonii i kantorii⁸.

W przekazie źródłowym z 1207 r., zawierającym pierwszy wykaz prałatur w kapitule pockiej, zostały wymienione kolejno następujące godności: prepozytura, dziekania, archidiakonia, scholasteria i kantoria. Pominięcie zaś w wykazie kustodii nie oznacza bynajmniej jej zniesienia⁹. Jak długo utrzymał się taki stan rzeczy, nie da się — z uwagi na brak wyczerpujących danych źródłowych — ustalić z pełną dokładnością. Kolejny zaś pełny wykaz prałatur, nie budzący żadnych wątpliwości, o którym będzie mowa poniżej, pochodzi dopiero z r. 1449¹⁰. Należy więc uwzględnić, na ile na to pozwalają przekazy źródeł, skład oraz kolejność godności kapitulnych w latach 1207—1449. Próby rozwiązania tej kwestii można się podjąć w oparciu o dość liczne wzmianki o prałatach plockich, występujących w roli świadków wielu nadań, umów, rozstrzygnięć sporów, stwierdzeń, obietnic itp., pochodzących

⁶ Por. W. Abraham, *Organizacja Kościoła...*, s. 182—183.

⁷ Por. T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV w.*, Warszawa 1953, s. 82—84 oraz 337; Zob. S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój...*, s. 85.

⁸ Por. T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji plockiej*, Płock 1976, s. 67.

⁹ Kustosze występuje w źródłach ponownie w 1299 r.: „...praesentibus... Bartholomeo custode...” — Akt wykupu przez księcia Bolesława karczm w Płocku od biskupa i kapituły z 30 czerwca 1299 r., *Zbiór dokumentów...*, n. 18, s. 26; Zob. Cz. Deptuła, *Kościół Płocki w wieku XII*, „*Studia Płockie*” 3 (1975) 74. Warto zwrócić uwagę na to, iż w kapitule włocławskiej w XII w. istniał identyczny układ godności. Zob. S. Librowski, *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji*, Warszawa 1949, s. 19; Por. T. Silnicki, *Dzieje i ustrój...*, s. 337—338.

¹⁰ Zob. B. Ulanowski, *Acta Capituli Plocensis* (odtąd: *ACPloc.*) *Archiwum Komisji Historycznej* (odtąd: *AKH*), t. 6, n. 378, s. 98.

przede wszystkim od biskupów płockich¹¹. Mankamentem wszakże owych wzmianek jest to, że często są one niekompletne.

Stan ilościowy sześciu prałatów utrzymywał się niezmiennie do r. 1316, z tego bowiem roku pochodzi pierwsza wzmianka o zasiadaniu w płockim zgromadzeniu kanonicznym archidiacona dobrzyńskiego (po utworzeniu archidiaconatu w Dobrzyni)¹². Odtąd więc widzimy w kapitule 7 prałatów zachowujących nieco zmienioną, następującą precedencję: prepozyt, dziekan, scholastyk, archidiacon płocki, kantor, kustosz, archidiacon dobrzyński¹³.

W sześć lat później, w r. 1322, kapituła powiększa się o nową prałaturę: kanclerstwo. Akt nadania probostwa w Bielsku pochodzący

¹¹ Zob. np. Zbiór dokumentów..., n. 17, s. 24 (1260 r.); n. 18, s. 26 (1299 r.); n. 57, s. 90—91 (1399 r.); n. 60, s. 98—99 (1402 r.); n. 83, s. 127 (1412 r.); n. 88, s. 132—133 (1414 r.); n. 93, s. 144—145 (1417 r.); n. 124, s. 190—191 (1437 r.); n. 125, s. 191—192 (1438 r.); n. 143, s. 210—212 (1446 r.); n. 144, s. 213 (1446 r.); n. 145, s. 216 (1446 r.); Zob. także Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego (odtąd: KdKM), n. 52, s. 39 (1317 r.); n. 57, s. 44 (1322 r.); n. 58, s. 47 (1325 r.); n. 62, s. 51 (1339 r.); n. 64, s. 53 (1344 r.); n. 69, s. 59 (1347 r.); n. 75, s. 67 (1354 r.); n. 79, s. 71 (1357 r.); n. 84, s. 78 (1366 r.); n. 86, s. 80 (1369 r.); n. 87, s. 81 (1372 r.); n. 101, s. 94 (1380 r.); n. 212, s. 104 (1385 r.); n. 121, s. 114 (1392 r.); n. 143, s. 144—148 (1402 r.); Kodeks dyplomatyczny katedry płockiej (rękopis ks. W. Mąkowskiego) — (odtąd: KdKp (rkps), n. 132 (1403 r.) rękopis nie posiada ponumerowanych stron); n. 133 (1403 r.); n. 136 (1404 r.); n. 153 (1406 r.); n. 141 (1407 r.); n. 144 (1411 r.); n. 147 (1412 r.); n. 148 (1413 r.); n. 155 (1414 r.); n. 160 (1416 r.); n. 174 (1418 r.); n. 184 (1422 r.); n. 185 (1423 r.); W. Kętrzyński, *Triginta documenta ecclesiae cathedralis Plocensis (1230—1317)*, Lwów 1888, n. 17, s. 36 (1291 r.); n. 18, s. 37—38 (1299 r.); K. Mieszkowski, *Studia nad dokumentami katedry krakowskiej XIII wieku. Początki kancelarii biskupiej*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1974, s. 73 (1273 r.); n. 65, s. 124 (1273 r.); n. 71, s. 125 (1275 r.); n. 81, s. 128 (1279 r.); Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej (odtąd: KdKk, cz. 1, n. 36, s. 46 (1253 r.); n. 71, s. 96—97 (1273 r.); n. 216, s. 273 (1359 r.); n. 234, s. 301 (1364 r.); n. 75, s. 101 (1273 r.); Jura Masoviae terrestria (ed. J. Sawicki), W: *Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, t. 1 (1223—1471), Warszawa 1972, s. 4 (1238 r.); s. 79 (1400 r.); s. 121 (1424 r.); Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego przy Krakowie (wyd. Tow. Nauk. Krak.), Kraków 1865, n. 3, s. 3 (1223 r.); *Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV — XVI w.* (wyd. A. Włodarski), t. 1, Warszawa 1918, n. 453, s. 69 (1427 r.); Tamże, t. 2, Warszawa 1930, n. 243, s. 47 (1423 r.); n. 306, s. 59 (1431 r.); n. 385, s. 74 (1432 r.); *Codex epistolaris saeculi decimi quinti* (coll. A. Sokołowski, J. Szujski), t. 1, pars 1—2 W: *Monumenta Mediae Aevi Historica res gestas Poloniae illustrantia* (odtąd: Monum. A. Ae. Hist.), t. 2, Cracoviae 1876, n. 22, s. 30 (1447 r.); Kodeks dyplomatyczny Małopolski (odtąd: KdM), n. 6, s. 15 (1210 r.); n. 28, s. 34 (1246 r.); Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa (odtąd: KdmK), cz. 2—4, n. 528, s. 667 (1438 r.); n. 539, s. 673 (1443 r.); B. Ulanowski, *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII w.* W: AKH, t. 4, Kraków 1888, n. 3, s. 152 (1219 r.); n. 4, s. 152—153 (1244 r.); n. 36, s. 211 (1267 r.); n. 7, s. 292 (1240 r.); n. 8, s. 292 (1243 r.); n. 17, s. 301 (1312 r.); n. 19, s. 305 (1324 r.); n. 23, s. 308—309 (1326 r.); ADP, *Zbiór dokumentów z XIV—XV w.* (maszynopis ks. T. Zebrowskiego) — (odtąd: Zbiór dokum. (T. Zebrowski), *Karniewo* (1376 r.) (maszynopis nie posiada stron ponumerowanych), *Podossie* (1377 r.), *Borkowo* (1377 r.), *Barciszewo* (1390 r.), *Zagroba* (1380 r.), *Rościszewo* (1383 r.), *Bulkowo* (1385 r.), *Wieliszew* (1387 r.), *Ligowo* (1388 r.), *Zochowo* (1390 r.), *Pniewo* (1402 r.), *Nasielsk* (1421 r.), *Zielona* (1449 r.); ADP, dokumenty: N. 88 (1383 r.), N. 153 (1406 r.), N. 213 (1442 r.), N. 86 (1383 r.).

¹² W. Kętrzyński, *Triginta documenta...*, n. 27, s. 53; Stwierdza to inny dokument z r. 1317: „*Wolbromo Archidiacono Dobrinensi*”. — KdKM, n. 52, s. 40.

¹³ Taką kolejność podaje m. in. cytowany wyżej dokument z 1317 r. Zob. KdKM, m. cyt.

od aktywnego biskupa płockiego Floriana Laskarisa ze wspomnianego roku, wśród świadków, obecnych przy jego podpisaniu, wymienia właśnie m. in. Andrzeja jako kanclerza płockiego¹⁴. Nowopowstała godność kanclerstwa w kapitule zajęła miejsce bezpośrednio po kustodii a przed archidiaconią dobrzyńską. Zaistniały wówczas układ prałatur, w liczbie ośmiu, pozostał dokładnie przez 90 lat¹⁵.

Dalszą, dość istotną zmianą w kolejności prałatur było przesunięcie się archidiaconii płockiej przed scholasterię, co źródła odnotowały dla r. 1411¹⁶. Być może było to podyktowane dłuższą absencją ówczesnego scholastyka Pawła Włodkowica z Brudzewa, nie występującego w początkach XV w. na listach świadków¹⁷. Zmiana ta przypadła na czasy zasiadania na stolicy biskupiej w Płocku zasłużonego biskupa — reformatora Jakuba z Korzkwi. Odtąd więc zestawienie prałatur w kapitule wyglądało następująco: prepozytura, dziekania, archidiaconia płocka, scholasteria, kantoria, kustodia, kancelaria, archidiaconia dobrzyńska. Podobny układ — z pewnymi jedynie modyfikacjami w kolejności — istniał w innych, ówczesnych kapitułach polskich¹⁸.

Utworzenie dziewiątej prałatury w kapitule płockiej pozostaje w ścisłym związku z erygowaniem w r. 1443 przez biskupa płockiego Pawła

¹⁴ „Magistro Andrea Cancellario...” — KdKM, n. 56, s. 44. Wypada zauważyć, iż w dotychczasowych badaniach nad początkami kancelarstwa w kapitułach polskich nie zwrócono uwagi na tak wczesne pojawienie się tej godności w kapitule płockiej. Zob. S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój...*, s. 85; S. Librowski, *Kapituła katedralna wrocławska...*, s. 20 i 77; T. Silnicki, *Dzieje i ustrój...*, s. 338; W. Abraham, *Organizacja Kościoła...*, s. 182—183; J. Kłoczowski podnosząc ostatnio sprawę wczesnego powstania kancelarstwa w kapitule płockiej wyraża pogląd, że pod tym względem Płock wyprzedził inne kapituły polskie, takie jak: Gniezno, Kraków czy Wrocław. Zob. *Biskup Jakub z Korzkwi (1396—1425) i próba restauracji Kościoła Płockiego*, „*Studia Płockie*” 3 (1975) 103, przyp. 19. Zob. także J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 1, Poznań 1959, s. 673; w kapitule gnieźnieńskiej kanclerstwo po raz pierwszy pojawia się w źródłach w r. 1331. Zob. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* (odtąd: KdW), t. 2, n. 1116, s. 445—446; W kapitule wrocławskiej urząd ten ustanowiono stosunkowo późno bo dopiero w 1593 r. Zob. *Statuty kapituły katedralnej wrocławskiej z materiałów przysposobionych przez x. prałata Stanisława Chodyńskiego* (wyd. J. Fijałek, Kraków 1916 (odtąd: *Statuty* (wyd. J. Fijałek), n. 15, s. 231; Zob. S. Librowski, *Kapituła katedralna wrocławska...*, s. 25, przyp. 168; B. Kumor podaje, że w kapitule wrocławskiej istniała godność kanclerska już w XIV w. Nieścisłością jest pominięcie Płocka w wyliczeniu kapituł, w których kanclerstwo istniało we wspomnianym wieku. Zob. *Kapituły, synody i ustawodawstwo synodalne*. W: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, Poznań — Warszawa 1974, s. 273.

¹⁵ Zob. np. KdKM, n. 88, s. 82.

¹⁶ „...presentibus decano, Andrea archidiacono, Mathia scholastico...” — *Przywilej wójtostwa we wsi prestymonialnej Podmarszczyno z 13 października 1411 r.*, ADP, Kdqp (rkps), n. 144; Zob. także *Zbiór dokumentów...*, n. 84, s. 130; Por. J. Kłoczowski, *Biskup Jakub...*, s. 103.

¹⁷ Zob. J. Kłoczowski, m. cyt.; Zob. Włodkowic P., *Tractatus de annatis*. W: *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* (wyd. M. Bobrzyński), t. 5, cz. 1, Cracoviae 1878, s. 304 i 312.

¹⁸ Tak np. w r. 1410 w kapitule wrocławskiej istniał identyczny układ godności (nie biorąc pod uwagę — oczywiście — archidiaconii dobrzyńskiej). Zob. *Statuty* (wyd. Fijałek), s. CXVII; Por. W. Abraham, *Organizacja Kościoła...*, s. 182—183.

Giżyckiego nowego, trzeciego w diecezji archidiaconatu pułtuskiego. Odtąd bowiem każdorazowy archidiacon pułtuski znajdował miejsce wśród prałatów kapituły katedralnej w Płocku zasiadając tu na dziewiątym, ostatnim miejscu, po archidiaconie dobrzyńskim¹⁹. Stąd od lat czterdziestych XV stulecia na listach świadków widnieją już z reguły imiona archidiaconów pułtuskich jako prałatów kapituły płockiej. w ten sposób lista godności kapituły katedralnej płockiej została de facto definitywnie zamknięta pozostając w takim stanie nie tylko do końca XVI w., lecz i na kolejne stulecie. Wygląda ona następująco:

1. prepozyt
2. dziekan
3. archidiacon płocki
4. scholastyk
5. kantor
6. kustosz
7. kanclerz
8. archidiacon dobrzyński
9. archidiacon pułtuski.

W badaniach nad ustaleniem ilości urzędów w kapitule płockiej nie sposób pominąć kwestii udziału opatów płockich w rządzie prałatów kapituły. Źródła bowiem informują, iż kapituła podczas swojego wrzesniowego posiedzenia generalnego z 1528 r. jednogłośnie uchwaliła dekret sugerujący biskupowi Andrzejowi Krzyckiemu utworzenie nowej, dziesiętej godności kapitulnej, która przypadłaby w udziale właśnie ówczesnemu opatowi płockiego konwentu benedyktynów Łukaszowi a następnie wszystkim jego kolejnym następcom tak, aby każdorazowy opat płocki był jednocześnie „prałatem urodzonym” („praelatus natus”) kapituły²⁰. W uchwalonym dekrete kanonicy płocky mają na myśli prała-

¹⁹ Formalnie stanowił tak dopiero dokument erekcyjny kapituły kolegiackiej pułtuskiej powstałej w 1448 r., wydany przez biskupa Giżyckiego 5 lutego 1449 r. a transumowany w bulli konfirmacyjnej papieża Mikołaja V: „...creavimus decernentes, ut ipse et sui successores Archidiaconi Polthovienses in Ecclesia Plocensi perpetuis temporibus nominentur et tam in dicta Collegiata Polthoviensi, tam etiam in nostra maiori Plocensi ecclesia stallum in choro et vocem habeant in Capitulo, distributionibus quotidianis et electionibus in ecclesia Plocensi dumtaxat exclusis”. — ADP, Bulla konfirmacyjna Mikołaja V., k. 6 oraz B. Ulanowski, S. Zachorowski, Materiały do dziejów kolegiaty pułtuskiej, AKH, t. 10, n. 1, s. 313; Zob. KdKM, n. 189, s. 206—207; Zob. W. Góralski, Powstanie kapituły kolegiackiej w Pułtusku, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 26 (1973) 287—306.

²⁰ „Cupientes domini decani ecclesie consulere ac dignitatum numerum in eadem exaugere, concluderunt unanimiter et decreverunt, quatenus una prelatura et dignitas perpetua in ecclesia cathedrali Plocensi sub quocumque titulo competenti, qui Rmo dno Epo placuerit, erigatur per Rev. mum d. num Epum Plocensem et tam Rdnus pater Luca, divina ordinatione abbas Plocensis modernus, quam successor ipsius pro tempore existens, quilibet abbas Plocensis futurus, perpetuo sit prelatus in eadem ecclesia Plocensi, id quod huiusmodi prelatura et dignitas pro dno abbate Plocensi, quamprimum huiusmodi abbatiam assequeretur, semper cede-

ture kapitulną sensu stricto, związaną z prawem do miejsca w stallach prałatów kapituły, prawem głosu na posiedzeniach oraz prawem do pełnego uposażenia, o tych wszystkich bowiem sprawach mówi się *expressis verbis* w wymienionym dekrete²¹.

Sledząc protokoły z sesji kapitulnych wspomnianego wyżej okresu należy powiedzieć, iż uchwalony dekret kapituły nie wszedł *de facto* w życie; nasuwa się przy tym pewna wątpliwość, dlatego w ogóle kapituła wystąpiła o utworzenie nowej prałatury przeznaczonej dla apata płockiego Łukasza z Ciechanowa i jego następców. Tenże bowiem Łukasz, opat płocki, występuje jako prałat kapitulny już w r. 1522 (jako archidiacon dobrzyński)²², a więc na sześć lat przed wspomnianym posiedzeniem generalnym z września 1528 r. Kilkakrotnie — w latach 1522—1523 — bierze on udział w posiedzeniach kolegium kapitulnego jako archidiacon dobrzyński, uczesniczy również w owej sesji z 9 września 1528 r., na której kapituła występuje ze wspomnianym wnioskiem. Uczesniczy w niej jako „Lucas, divina ordinatione abbas plocensis, decretorum doctor, archidiaconus dobrinensis”²³. Także i po r. 1528 akta kapitulne nie odnotowały żadnej zmiany w statusie opata płockiego Łukasza jako członka kapituły występującego w niej nadal — aż do 1539 r., tj. do swojej śmierci — jako archidiacon dobrzyński, wikariusz w sprawach duchownych i oficjał generalny²⁴.

Następca Łukasza na urzędzie opata płockiego Jan Dziedzicki (1540—1551) nie występuje natomiast w kapitule płockiej w ogóle²⁵. Tymczasem archidiaconię dobrzyńską objął Jan Ostrowicki, po nim zaś — Albert Starożrebski, nie będący opatami²⁶. Postulowanej przez kapitułę

ret, prelatisque natus... censeatur...” — ADP, ACPlloc. IV, k. 54 v. — 55 oraz B. Ulanowski, ACPlloc., AKH, t. 10, n. 74, s. 159.

²¹ Uposażenie tej prałatury miał stanowić kościół parafialny w Święcieńcu: „...necnon parochialem ecclesiam Swyancziniec pro fundo...” — Tamże; Zob. A. J. Nowowiejski, Płock, Monografia historyczna, Płock 1930, s. 543.

²² W tym roku miała miejsce recepcja Łukasza jako archidiacona. Zob. ADP, ACPlloc. II, k. 138—138 v.; Zob. również ACPlloc. III, k. 64 v.; ADP, Acta Iudiciaria Officialatus Plocensis (odtąd: A. Iud. Off. Ploc.) 184, k. 7 v. — 8; A. Iud. Off. Ploc. 186, k. 70 v.; B. Ulanowski, ACPlloc., AKH, t. 10, n. 55, s. 149; Zob. także B. Ulanowski, Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Plocensis, Wladislaviensis et Gneznensis (1422—1533). W: Monum. M. Ae. Hist., t. 18, cz. 1, Cracoviae 1908, n. 430, s. 206; Nie ma wątpliwości, że chodzi o jedną i tę samą osobę. Zob. A. J. Nowowiejski, m. cyt.; Należy dodać, że — być może — już poprzednik Pawła opat Piotr, syn Wojciecha, był kanonikiem kapituły. W wykazie bowiem obecnych na synodzie z 29 marca 1506 r. wymieniony jest wśród kanoników. Zob. B. Ulanowski, ACPlloc., AKH, t. 6, n. 532, s. 128; Zob. także ADP, ACPlloc. VI, k. 5 v.

²³ ADP, ACPlloc. IV, k. 51 v.

²⁴ Zob. np. ADP, ACPlloc. IV, k. 70 (1529 r.), k. 91 (1531 r.), k. 200 (1537 r.); B. Ulanowski, ACPlloc., AKH, t. 10, n. 146, s. 185 (1538 r.), n. 152, s. 189 (1539 r.); ADP, Acta actorum 15, k. 633; A. Iud. Off. Ploc. 191, k. 4.

²⁵ Zob. ADP, ACPlloc., passim; Zob. także ADP, A. Iud. Off. Ploc. 195, k. 78 (1541 r.); Zob. A. J. Nowowiejski, m. cyt.

²⁶ Zob. B. Ulanowski, ACPlloc., AKH, t. 10, n. 176, s. 196 oraz n. 239, s. 230 (Starożrebski występuje w źródłach jako archidiacon dobrzyński od r. 1556).

w 1528 r. prałatury nie uzyskał w kapitule również kolejny opat benedyktyński klasztoru plockiego Paweł Kalecki (1551—1578). Ten długoletni i energiczny opat wszedł wprawdzie — ok. 1553 r. — do kapituły jednak tylko jako kanonik pełniąc jednocześnie funkcję oficjała generalnego plockiego²⁷; pozostał on w kolegium kanonickim do swojej śmierci, tj. do r. 1578.

Próbując rozwiązać przedstawioną trudność — dostępny materiał źródłowy jest tu bardzo skąpy — można powiedzieć, iż w intencjach kapituły leżało utworzenie dodatkowej, zupełnie nowej prałatury dla opatów plockich przy czym gremium abstrahowało od tego, że ówczesny opat Łukasz był już de facto prałatem jako archidiakon dobrzyński. Chodziło po prostu o powiększenie ilości godności kapitulnych; na przeszkodzie zaś w realizacji tego postulatu stanął ówczesny biskup Andrzej Krzycki zamierzając połączyć urząd opata plockiego z urzędem sufragana plockiego²⁸, co de facto jednak nie nastąpiło. Doszło natomiast, od połowy XVI w., do częstego powierzania jednemu z kanoników plockich stanowiska opata komendatoryjnego benedyktynów plockich²⁹. W świetle takiego rozwiązania kwestii, wspomniany wyżej Paweł Kalecki, został zapewne opatem plockim już właśnie jako kanonik kapituły.

Nie doszło również w plockiej wspólnotce kanonickiej do erygowania odrębnej prałatury dla biskupów sufraganów plockich.

LE PRELATURE NEL CAPITOLO CATTEDRALE DI PŁOCK FINO AL XVI s.

Sommario

Conformemente alla primordiale divisione dei membri dei capitoli in Chiesa, il capitolo cattedrale di Płock, eretto alla fine del XI s., era composto dei prelati e dei canonici. Nell' articolo si tratta solo della evoluzione storica nel processo della erezione delle singole prelature. Dall'inizio del capitolo di Płock esisteva — come la prima dignità — quella di preposito. Con rilevante probabilità si può presupporre l'esistenza pure dall'inizio delle dignità del custode e dello scolastico, sebbene le prime informazioni delle fonti provengano solo dal 1148. Pro-

²⁷ „Cum Rnus dnus Paulus Caleczki abbas et Canonicus et officialis plocensis...” — Z posiedzenia generalnego kapituły z dnia 4 maja 1573 r., ADP, ACPlloc. VI, k. 203; Zob. A. Iud. Off. Ploc. 200, k. 116 v.; Acta Iudiciaria Consistorii Pultoviensis (odtąd: A. Iud. Cons. Pult.) 130, k. 403, 405, 406; Tak więc w latach 1539 (śmierć Łukasza) — 1553 opat plocki Dziedzicki nie był członkiem kapituły. Zob. A. J. Nowowiejski, Płock..., m. cyt.; Zob. S. Chodyński, Płockie biskupstwo. W: Encyklopedia Kościelna Nowodworskiego, t. 19, Warszawa 1893, s. 584—585.

²⁸ Acta Tomiciana, t. 13, n. 154, s. 146—147.

²⁹ Zob. T. Żebrowski, Zarys dziejów..., s. 67.

tabilmente all'occasione della reorganizzazione del capitolo, effettuata dal vescovo Alessandro di Malonne nel 1144, sono state erette le seguenti dignità: del decano, del arcidiacono e del primicerio, affermate dalle fonti solo nel 1207. La settima prelatura è stata fondata nel 1316: quella del arcidiacono di Dobrzyń, dopo l'erezione del nuovo arcidiaconato nella diocesi di Płock (in Dobrzyń). Nel 1322 fu creata una nuova dignità — del cancelliere che seguiva nella precedenza il custode. Nel 1411 si nota il cambiamento della precedenza tra le dignità: l'arcidiacono di Płock ha preceduto lo scolastico. Finalmente, nel 1443, quando fu eretto un nuovo arcidiaconato (in Pultusk), è stata fondata la nona dignità nel capitolo, prevista proprio per gli arcidiaconi di Pultusk. Così il processo della evoluzione nella erezione delle dignità capitolari è stato — per i lunghi secoli — chiuso.